

DE HEMEL BOVEN LIMA

Juan Gómez Bárcena

De hemel boven Lima

Uit het Spaans vertaald door
Peter Gelauff

De vertaler ontving voor deze vertaling een werkbeurs
van het Nederlands Letterenfonds

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Deze uitgave werd mede mogelijk gemaakt door een subsidie
van het Spaanse ministerie van cultuur en sport

Eerste druk oktober 2019

Tweede druk maart 2020

Derde druk mei 2020

Oorspronkelijke titel *El cielo de Lima*.

Editorial Salto de Página, S.L., Madrid

© 2014 Juan Gómez Bárcena

© 2019 Nederlandse vertaling Peter Gelauff /

Uitgeverij Wereldbibliotheek

Alle rechten voorbehouden

Omslagontwerp Maartje Vermeer

Omslagbeeld © Anna Ismagilova / iStockphoto

Foto auteur © Isabel Wagemann

NUR 302

ISBN 978 90 284 2745 7

www.wereldbibliotheek.nl

*Voor de vrienden die mij op deze
reis vergezelden. Zonder hen zou De hemel
boven Lima een beetje minder lijken op het
boek dat ik wilde schrijven.*

*Voor mijn zussen Diana en Marta,
die alles over mij weten maar nog niets
over deze pagina's.*

I EEN KOMEDIE

Aanvankelijk zijn het slechts talloze pogingen tot een brief: lieve vriend, beste dichter, zeer geachte heer; een andere aanhef op ieder vel dat verscheurd onder het bureau eindigt, glorie van de Spaanse letteren, hooggeachte Ramón Jiménez, vereerde meester, collega-dichter. De volgende dag zal het halfbloed dienstertje de propfen papier, die verspreid over de vloer liggen, bijeenvegen en ze op een hoop gooien met de gedichten van de jongeheer Carlos Rodríguez. Maar deze avond schrijft de jongeheer geen gedichten. Met zijn vriend José Gálvez rookt hij de ene sigaret na de andere en samen wegen ze de precieze woorden waarmee ze zich tot de Meester richten. Eerder hebben zij in alle boekhandels van Lima zijn recentste bundel gezocht en slechts een beduimelde uitgave van *Violette zielen* gevonden, die ze al vele malen gelezen hebben en waarvan ze de verzen uit het hoofd kunnen voordragen. En nu krabbelen ze allerlei woorden neer die later belachelijk klinken: edele vriend, voortreffelijke pen, onze stoutmoedigste vernieuwer van de letteren, zou u niet een gebaar kunnen maken naar ons, uw vrienden aan de andere kant van de Atlantische Oceaan, uw fervente lezers uit Peru – u moet namelijk weten, don Juan Ramón, dat wij uw gedichten hier volgen met een bewondering waarvan u waarschijnlijk geen idee heeft; komt het niet erg ongelegen als wij u van onze kant zouden verzoeken ons een exemplaar van uw laatste bundel met de droeve zangen te doen toekomen, die hier in Lima niet te vinden is; ach, zou het geen misbruik van uw goedheid zijn op deze kleine attentie te hopen zonder de drie peseta's mee te sturen die het kost?

Wanneer ze er genoeg van hebben drinken ze *pisco*. Ze openen het raam om naar de verlaten straten te kijken. Het is een maanloze nacht, we schrijven het jaar 1904; het zijn jongens van amper twintig, jong genoeg om de twee komende wereldoorlogen te overleven en bijna vijfendertig jaar later de overwinning van Peru in de *Copa de América* te kunnen vieren. Daar hebben ze nu natuurlijk nog geen idee van. Ze verscheuren alleen het ene vel papier na het andere, op zoek naar woorden die ze, zo weten ze, nooit zullen vinden. Want met de laatste brief die op de grond belandt, beseffen ze ten slotte dat ze niet hun gesigioneerde exemplaar van *Droeve zangen* zullen krijgen, al noemen ze hem aanbeden leidsman van de letteren, de trots van Spanje en Latijns-Amerika; nog geen regel zal hen per kerende post bereiken als ze toegeven dat ze slechts twee jongeheertjes zijn die op een zolderkamertje in Lima spelen dat ze arm zijn. Je moet de realiteit wat mooier maken, want dat is tenslotte wat dichters doen, en dat zijn zij, tenminste, dat dromen zij in lange doorwaakte nachten als deze. Dat is precies wat ze op het punt staan te gaan maken, het moeilijkste gedicht, een gedicht dat geen verzen heeft maar het hart van een echte kunstenaar weet te vermurwen.

Aanvankelijk lijkt het een grap, maar dan blijkt dat het geen grap is. Een van beiden zegt het bijna gedachteloos: het zou makkelijker zijn als we een mooie vrouw waren, zou je zien met hoeveel bezieling die don Juan Ramón, die violette ziel, dan zou reageren; dan stopt hij plotseling, de jongens kijken elkaar een moment aan en bijna onbedoeld is de kwajongensstreek gesmeed, ze lachen, ze feliciteren elkaar met de inval, geven schouderklopjes en schenken elkaar glazen pisco in, en de ochtend erop komen ze weer op de zolderkamer samen met een vel geparfumeerd briefpapier dat Carlos uit het bureau van zijn zus heeft gestolen. Het is ook Carlos zelf die schrijft; zo vaak hebben ze hem op het lyceum uitgelachen om zijn vrouwelijke kalligrafie, de ronde letters, zacht als een liefkozing, en nu is eindelijk het moment gekomen daarvan te pro-

fiteren. Zoals u wilt, meneer Gálvez, zegt hij met een ingehouden lach, en samen beginnen ze die lang gerijpte woorden te laten klinken die slechts vragen om handgeschept papier en een vrouwelijk handschrift; dat gedicht zonder verzen dat in geen enkele bundel opgenomen zal worden maar dat op het punt staat te verwerkelyken wat alleen de beste poëzie vermag: iets wat niet eerder bestaan heeft naam en leven te geven.

Uit die woorden zal Georgina ontstaan, verlegen aanvankelijk, want zo willen zij dat ze is, een jonge vrouw uit Miraflores die zuchten slaakt bij de verzen van Juan Ramón, en om wier onschuld ze tijdens hun intermezzo's moeten lachen. Een meisje zo naïef dat ze alleen maar mooi kan zijn. Zij is het die een exemplaar van *Droeve zangen* vraagt; zij die zo beschaamd is om haar eigen vermetelheid; zij die de dichter bidt haar te verontschuldigen en te begrijpen. Ontbreekt nog de ondertekening en daarmee een welluidende en poëtische naam, waarover ze overeenstemming bereiken na een lange discussie waarin ze alle drank en sigaretten opmaken: Georgina Hübner.

En Georgina is aanvankelijk alleen dat: een naam en een verzegelde brief die gedurende langer dan een maand van hand tot hand zal reizen, eerst in het decolleté van de analfabete dienstmeid, daarna in de zak van een knecht die voor die dienst een halve *sol* en een kneepje in het machtige Afrikaanse achterste van het dienstmeisje in rekening brengt. Later zal het door de handen gaan van twee postbeambten, een douanebediende en een lijnmatroos; vandaar naar het stoomschip dat de afstand Lima-Montevideo overbrugt, in een postzak waarin slechte tijdingen gewoonlijk de overhand hebben. Vanuit Montevideo een onnodige omweg naar Asunción door de onoplettendheid van een postbode die dertig dagen voor zijn pensionering staat en wie het bovendien aan het vereiste gezichtsvermogen schort om de klein geschreven kalligrafie te ontcijferen. Van Asunción met de trein via het oerwoud weer terug naar Montevideo om dan sloop te gaan in het laadruim

van een schip, waar hij op wonderbaarlijke wijze zal ontkomen aan de kaken van een rat die eerder veel andere brieven onherkenbaar heeft verminkt.

En ook dan zal Georgina nog niet tot leven zijn gekomen; nog altijd zal ze niet meer zijn dan een vel briefpapier dat in de duisternis van de postzak zijn laatste vleugje parfum aan het verliezen is. Haar wachten nog drie weken trans-Atlantische oversteek in het gezelschap van twee verstekelingen, die elkaar in achterbuurt-Portugees af en toe hun reisindrukken toefluisteren; en vervolgens de ontscheping in La Coruña, de trein, het postkantoor, opnieuw de trein, een postbeambte die geen gedichten leest en wie de naam van de geadresseerde niets zegt, Madrid, eindelijk Madrid. Daar blijkt dat Georgina op enig punt van de lange tocht is gaan ademen en tot leven is gekomen; dat ze, wanneer ze eindelijk in de woning van de dichter is gearriveerd, al een vrouw is van vlees en bloed, een kwijnende jongedame van wie het hart in een inktstroompje klopt, en die nu op haar buiten in Miraflores op antwoord wacht. Een even echt wezen als de nu geurloze brief die Juan Ramón Jiménez diezelfde morgen in zijn vertrek zal openen, aanvankelijk met vaste, daarna met bevende hand.

Twee postbeambten, een douanier die het papier van het pakketje een stukje openscheurt om te kijken of het niet om smokkelwaar gaat; een andere postzak waarin de slechte tijdingen (overlijdens, abortussen, onvoorziene opnames in een kuuroord of rusthuis; een huwelijksreis die eindigt in een gokje in het casino van Estoril met het verlies van de juwelen van de bruid als resultaat) opnieuw talrijker zijn dan de goede berichten (een reiziger die gezond en wel is aangekomen; een oud-koloniaal die instemt met de erkenning van zijn halfbloed zoon). Over zee naar Montevideo in een laadruim zonder verstekelingen of ratten; van de boot naar het postkantoor en vandaar opnieuw naar de kade om sloop te gaan naar Lima, dit keer langs de juiste weg, want de bijziende postbeambte is met pensioen en geniet daar roemloos van in de volksbuurt Pocitos; van de haven van Lima naar de postestafette en acht handen later in de tas van dezelfde kruier die wederom een halve sol en een kneepje in het achterste van de dienstmeid incasseert. Met dit verschil dat het pakje niet in haar bh zal passen en ze ermee zal volstaan het op het bureau van de jongeheer José achter te laten zonder de moeite te nemen naar de krabbels te kijken die ze toch niet zou begrijpen.

... Hedenmorgen heb ik uw voor mij zo fraaie brief ontvangen, en ik haast mij u mijn bundel Droeve zangen toe te zenden, slechts betreurend dat mijn verzen niet zo verheven zijn als u ervan gedacht zult hebben, Georgina...

Diezelfde avond vieren ze met een rondgang langs cafés hun gesigneerde exemplaar en de brief, geschreven door de Meester zelf. Ze nodigen hun vrienden uit, andere arme dichters

zoals zij, die arriveren in hun rijtuigen en die zij, terwijl ze hen uit hun overjassen helpen, aansporen: drink, drink zoveel jullie willen, vanavond trakteert Georgina Hübner. Dan volgen de verklaringen en de toosts en de met stemverheffing voorgelzen brief; degenen die het verhaal geloven en anderen die het niet geloven: minder grapjes, Carlitos; het is toch uitgesloten dat die opscheppers een brief hebben geschreven aan de dichter van *Waterlelies* en *Violette zielen*. Maar dan zien ze over de tafel heen de handtekening van de dichter en dat boek dat alleen te verkrijgen is in de boekwinkels van Sol in Madrid en de Ramblas in Barcelona, en beginnen de schouderklopjes en het verblufte lachen.

Uw brief is van 8 maart, hij heeft mij pas vandaag, 6 mei, bereikt. Vergeef mij mijn late reactie. Indien u mij telkens – in geval u van woning zou veranderen – uw adres stuurt, zal ik u uiteraard met het grootste genoegen de bundels sturen die ik nog ga publiceren...

De meningen luiden dat de brief beantwoord moet worden, dat de brief niet beantwoord moet worden, dat Georgina de hoffelijkheid van de Meester moet beantwoorden met een foto of ten minste met een paar ansichtkaarten van Lima; dat grote dichters het niet verdienen voor de gek te worden gehouden en dat de waarheid zo snel mogelijk moet worden opgebiecht, dat men met de waarheid niets opschiet, dat ze de grap moeten beëindigen voordat het verkeerd afloopt; dat het verkeerd afloopt en wat dan nog. Uiteindelijk is het José die zich met een doffe vuistslag op de tafel uitsprekt: ik zeg dat we antwoorden, verdomme. En antwoorden zullen ze, maar dan is het al een dag later wanneer ze met een houten kop, gewapend met naar rozen geurend briefpapier dat ze voor de gelegenheid hebben gekocht, de zolderkamer opzoeken.

Vanavond willen ze lol maken. Eerst min of meer serieuze, daarna steeds slechtere, door drank en euforie ingegeven antwoorden aan de dichter uitproberen. Dan in de vroege Li-meense ochtend naar buiten gaan onder het gezamenlijk de-

clameren van de *Droeve zangen*, die met een kruik appelcider onder de arm al niet zo droef meer lijken. En ten slotte – maar men moet het ze niet kwalijk nemen, want tegen die tijd zijn ze meer dronken dan dichters – elkaar als dames en jongejuf-frouw beginnen te behandelen; elkaar luidruchtig ‘Georgina’ noemen, een falsetstem opzetten, de rokken die ze niet dragen omhoogtrekken, flauwtjes fingeren en als laatste allemaal samen, slap van de lach, gehurkt urineren in het rozenperk van de Ongeschoeide Karmelietessen.

... Dank voor uw fijnzinnigheid. Geloof me: geheel de uwe, die uw voeten kust.

Juan Ramón Jiménez

Laten we aannemen dat we José en Carlos in één zin zouden moeten omschrijven. Dat we over hen, laten we zeggen, slechts vijftien woorden mochten gebruiken; hun bestaan samengevat in telegramstijl. In dat geval zouden we waarschijnlijk deze woorden gebruiken:

Ze zijn rijk.

Ze denken dat ze dichters zijn.

Ze willen Juan Ramón Jiménez zijn.

Maar gelukkig vraagt niemand ons zo bondig te zijn.

Ze zijn rijk.

Dat zijn ze beiden, hoewel dat, eerder dan toeval, bijna vanzelfsprekend is. In 1904 was vriendschap tussen personen van verschillende sociale klasse zoïets als een soort *fantasy*-literatuur; een genre dat voorbehouden was aan uitermate naïeve geesten, zoals die van een kind dat wordt voorgelezen uit *De prins en de bedelaar* voordat het zijn nachtkus krijgt.

Natuurlijk, er doen zich omstandigheden voor waarin dit principe enigszins flexibel wordt toegepast. Iedereen heeft wel eens gehoord van de grootgrondbezitters die het amusant vinden royale gunsten aan hun landarbeiders te verlenen, wellicht omdat daar het plezier tegenover staat ze minutenlang in hun ontvangkamers te zien staan, wachtend met de pet tegen de borst gedrukt en met de angst in hun ogen om het vloerkleed met modder te besmeuren. Dan zijn er ook nog de rijke en welwillende weduwen die hun kamermeisjes op lief-tallige toon adviezen geven; die zich er wellicht zelfs om bekommeren onder het mannelijk personeel van hun kaartvriendinnen eerlijke en fijnbesnaarde echtgenoten voor hen te zoeken. En heren die zich als arbeider verkleden om zich, de arm over de schouder van mannen van wie ze later de naam weer vergeten zijn, in schilderachtige cafés te bedrinken.

In geen van die gevallen kunnen we ook maar enige blijk van vriendschap ontdekken. Alleen een geveinsde camaraderie waarbij de landarbeider – of het dienstmeisje, of de butler – aan het kortste eind trekt; behoedzaam met eenlettergrepige woorden reageren op vragen die vaak elegant verpakte bevelen zijn, en beschaamd de aalmoes in ontvangst nemen die de

baas hun als attentie toesteeft. De dames en heren vinden deze korte gesprekjes, waartoe hun personeel met een belletje wordt opgeroepen en weer weggestuurd, bevredigend en verheffend. Op zeker moment zal de bediende vertrekken – Alfredo, je kunt gaan – en blijven zij lui onderuitgezakt in hun fauteuil achter, op tafel het glaasje cognac, waarvan de verlegen bediende niet heeft durven proeven, en naar eer en geweten voldaan dat ze gul en menslievend zijn geweest.

Er zit dus niets anders op dan te erkennen dat ze beiden rijk zijn. Dat hoeft echter niet te betekenen dat ze dat op dezelfde manier zijn. Het fortuin van de familie Gálvez bijvoorbeeld komt van ver terug in de tijd, in combinatie met een beroemde genealogie van illustere vaderlanders. En ook al zijn veel van de pecunia die door zulke voortreffelijke voorvaderen bijeen zijn geharkt er al doorheen gejaagd, hun nakomelingen beschikken in 1904 nog altijd over voldoende renteopbrengsten om er goed van te kunnen leven. Om nog maar te zwijgen van de smetteloze reputatie die op den duur zeker zo waardevol zal blijken als het verkwiste vermogen. Want iedere inwoner van Lima weet dat grootvader José Gálvez Egúsquiza in 1866 omkwam bij de verdediging van de haven Callao tegen het Spaanse smaldeel, en dat zijn oom José Gálvez Moreno een held was in de Oorlog van de Stille Zuidzee, en wie zou de jonge José, zodra hij volwassen wordt, met dergelijke visitekaartjes een verantwoordelijke functie kunnen weigeren; wellicht een diplomatieke missie in het buitenland of zelfs het Ministerie van Cultuur in Lima.

Het fortuin van de familie Rodríguez daarentegen is schandalig nieuw. Carlos' vader begon het nog maar dertig jaar geleden te vergaren toen hij tijdens de rubberoorlog zijn geluk beproefde in het aftappen van het bloed van het oerwoud en van z'n bewoners. Voordien was hij een niemand. Een huis-aan-huisverkoper van petroleum en zeep, die er wellicht toen al van droomde ooit een van die grote heren te zijn die zich nooit verwaardigden hem te ontvangen. Toen kwam het witte goud

en daarmee de plantage met vierduizend arbeiders, een winter- en zomerverblijf, de calèches, zijn eigen huispersoneel, dat bijzonder veel leek op die vreselijke huisknechten die hem vroeger zo vaak bij de deur hadden tegengehouden. Zelfs een botanische tuin met bijzondere planten en dieren, waarin de heer des huizes zijn vele besognes langs de grintpaden uit wandelen nam. Alles, behalve dat roemrijke verleden dat zelfs het rubber niet kan kopen: de stamboom waarvan zo veel inheemse scheuten gesnoeid zouden moeten worden. Het is die roemloze afkomst die in bepaalde salons, bij deftige recepties, onverteerbaar is; hetgeen verklaart waarom de heren hun hoofd tien of twaalf graden minder buigen wanneer hij passeert en de dames de rug van hun hand met licht opgetrokken neus aanbieden, alsof een onprettige geur ze van hun à propos heeft gebracht. Alsof rond de familie Rodríguez een lichte walm van oerwoudpoelen is blijven hangen, dodezwijnenbloed, ge vulkaniseerd rubber, petrolie; de petrolie die hij dertig jaar geleden huis aan huis verkocht à tien armoedige centen voor een tiende liter.

Dit is wat nog het meeste lijkt op vriendschap tussen klassen wat we kunnen vinden. Een rijk iemand met een illustere stamboom en een nog rijker iemand wiens voorvaderen arm waren. Misschien is het zelfs overdreven zo veel woorden te wijden aan deze zaak, want de personen in kwestie zelf lijken er niet zwaar aan te tillen. Laten we niet vergeten dat ze denken dat ze dichters zijn, en die gedachte verleent hun een lichte elevatie boven het aardoppervlak, een verstrooide onthechting van alles wat herinnert aan de werkelijkheid en haar prozaïsche conventies. Dus waarom zou het hen interesseren dat er in de familie van Carlos geen beroemde doden zijn en in die van José te veel; de Poëzie, de Kunst, hun vriendschap, vooral hun vriendschap, staan daar ver boven. Dat zou tenminste hun reactie zijn als iemand de moeite zou nemen ernaar te vragen. Dat interesseert ons geen lor, zouden ze zeggen, zie je niet dat wij dichters zijn; en dat antwoord zou moeten volstaan.

Het zou moeten volstaan, maar het zou niet overtuigen. Het mag duidelijk zijn dat ook voor hen de weerklank van de familienaam en van de afkomst belangrijk is – we zeiden al dat het 1904 is en dus kan het niet anders –, ook al geven ze dat niet toe; hoewel, misschien weten ze het niet eens. En het is wellicht daarom dat de meningen van José, de neef van de vermaarde José Gálvez Moreno, altijd iets verstandiger lijken dan die van zijn vriend, zijn gedichten gepolijster, zijn grapjes over Peruanen, Chilenen en Spanjaarden gevatter, en zijn vriendinnetjes mooier; bij sommige gelegenheden zou je zelfs zeggen dat hij groter lijkt, ware het niet dat een onpartijdig meetlint hun enige tijd geleden onthulde dat Carlos hem bijna twee centimeter voorbijstreeft. José was het die Georgina schiep – de glimlachende, verwonderde, totaal dronken Carlos knikte slechts instemmend – en hij zal het ook zijn die haar dood zal verklaren mocht het nodig zijn dat haar, wat God verhoede, op een dag iets mocht overkomen. En wat kan Carlos dan doen behalve instemmend knikken, zelfs al wil hij het niet. Slechts een volgend glas pisco drinken en toosten op het geweldige idee van zijn vriend; hoeveel kans maken de meningen van de zoon van een rubbertapper wanneer hij alle illustere doden van een land tegen zich heeft?